

Изјава о принципима

о изузетима и ограничењима ауторског и сродних права за библиотеке и архиве

ELECTRONIC INFORMATION FOR LIBRARIES,
INTERNATIONAL FEDERATION OF LIBRARY ASSOCIATIONS AND
INSTITUTIONS,

LIBRARY COPYRIGHT ALLIANCE

WIPO STANDING COMMITTEE ON COPYRIGHT AND RELATED RIGHTS
EIGHTEENTH SESSION, GENEVA, MAY 25-29, 2009

Међународна заједница библиотека сматра да постоји хитна потреба да се преиспита улога изузетака и ограничења у оквиру ауторског и сродних права у 21. веку и у вези са тим и предузимање одговарајућих акција од стране држава чланица у погледу импликација одређених ставова у национална законе како би се обухватила реалност приступа дигиталним садржајима.

У Изјави се препознаје хитна потреба на глобалном нивоу за ширењем простора изузетака и ограничења за услуге које пружају библиотеке и приступ информацијама у свим деловима света (1);

Изјава препознаје улогу коју су библиотеке (2) имале кроз историју као репозиторијуми остварења која су плод кумулативног знања, наслеђа културе и колективног сећања нација и народа;

Подвлачимо да библиотеке имају јавну мисију, често спровођену статутом, у унапређењу знања од суштинског значаја за подучавања, истраживања и јавни интерес;

Подвлачимо да библиотеке управо сада треба да испуне јавни мандат у глобалном дигиталном окружењу;

Препознајемо улогу коју је закон о ауторском и сродним правима дуго имао у подршци суштинских функција библиотека кроз статуте који су, као ствар уобичајене праксе, омогућавали делатности какве су очување фонда, давање на коришћење корисницима, међубиблиотечка позајмица и умножавање материјала за приватне и сврхе научноистраживачког рада;

Наглашавамо да изузеци и ограничења у погледу примене ауторских и сродних права подразумевају дугорочну јавну политику у погледу циљева и принципа применљивих без обзира на форму материјала.

Наглашавамо да закони о ауторском и сродним правима у многим националним законодавствима омогућују активност библиотека са штампаним садржајима али нису довољно ажурирани на међународном нивоу у погледу дозвољавања адекватних коришћења дигиталних информација.

У изјави се истиче да приватно лиценцирање информације често спречава законита коришћења дела под ауторском заштитом, онемогућујући сервисе библиотека, отежавајући интелектуалне и креативне активности.

У изјави се истиче да одсуство ефективних провизија које се односе на коришћење дигиталних информација и употреба мера технолошких заштита спречавају библиотеке у обављању функција чију су подршку закони о ауторском и сродним правима увелико подразумевали.

Свесни да, као резултат овога, комплетан опус дела постаје недоступан и у ствари изгубљен, истраживачи бивају онемогућени да добију неопходне информације и заврше рад: још увек несистематски сакупљан и несачуван, велики број дигиталних информација које се истовремено појављују, изумире.

Изјава истиче да је човечанство суочено са дигиталним губитком памћења у смислу историјског трага и развоја истраживања, учености и културе, уколико се не предузму мере у погледу ојачавања ограничења и изузетака у погледу ауторског права када је реч о активностима библиотека глобално.

Земље у развоју или транзицији нису у могућности да користе многе повољности, укључујући изузетке и ограничења ауторског права, која могу да им буду доступна у оквиру система интелектуалне својине.

Изјава истиче да развој глобалног приступа изузетцима и ограничењима ауторског права представља један од централних изазова са којима се овај закон на међународном нивоу сусреће.

У изјави се наглашава да су ови изазови у складу са Бернском конвенцијом, која јасно и експлицитно гарантује права аутора али не истиче адекватно да се јавни интерес успоставља управо путем изузетака и ограничења ауторског права.

Широко успостављена права која имају носиоци ауторског права у међународним и националним законодавствима, проширена временом развојем нових технологија, контрастно упућују на писање и тумачење изузетака и ограничења у веома уском смислу, са многим ригорозним детаљима.

Подвлачимо да права која се односе на носиоце ауторског и сродних права имају тенденцију да се повећавају, док у исто време изузеци и ограничења остају фиксирани и застарели у односу на сукцесивне промене на пољу информационих технологија.

Подвлачимо да је у време драматичних и континуираних технолошких промена улога изузетака и ограничења ауторског и сродних права неприхватљиво неуравнотежена.

Удружење библиотека сматра да изузеци и ограничења ауторског права, одржавајући дугорочну функцију закона о ауторском и сродним правима у друштву, треба да буде посматрана са становишта јавног права које балансира приватно право на информације, такође загарантовано законом о ауторском праву. Изузеци и ограничења ауторског и сродног права треба да буду виђени као интегрални део суштинске функције закона о ауторском праву, као начин подржавања иновација, креативности и економског раста у свим деловима света.

WIPO Стални одбор за ауторска и сродна права (The WIPO Standing Committee on Copyright and Related Rights, (SCCR/18) наставља са дискусијама поводом изузетака и ограничења ауторског и сродних права, развијеним у контексту предлога поднесених WIPO-у од стране Владе Чилеа 2004. године ((SCCR/12/3) и 2005 (SCCR/13/5), као и влада Бразила, Чилеа, Никарагве и Уругваја 2008. године (SCCR/16/2). У предлогу из новембра 2005. године Чиле је поново покренуо питање значаја и давања приоритета залагањима и раду Сталног одбора за ауторска и сродна права, како би се «на међународном нивоу ојачало разумевање потребе за постојањем изузетака и ограничења ауторског и сродних права, упознало са досадашњим искуством и значајем за јавни интерес, што би се, као минимум стандарда, морало узимати у обзир у свим легислативама ради добробити међународне заједнице».

Чиле идентификује три области деловања које би Стални одбор морао да предузме:

1. Установљење националног модела и праксе у погледу изузетака и ограничења ауторског и сродних права, на основу података из националних система интелектуалне својине држава чланица.
2. Анализе изузетака и ограничења ауторског и сродних права потребних за промовисање стваралаштва и проналазаштва, те дисеминације развоја који из овога произилазе.
3. Успостављање споразума о изузецима и ограничењима ауторског права у сврхе јавног интереса мора да буде сагледан као минимум у свим националним законодавствима, ради добробити друштва, посебно као давање приступа најугроженијим или друштвеним секторима са највишим приоритетом.

Узимамо у обзир недавна залагања Сталног одбора на проучавању изузетака и ограничења у дигиталном окружењу за слабовиде, за библиотеке и архиве, за образовне намене, као илустрацију националног модела и праксе која се тиче изузетака и ограничења ауторског права. Надамо се да ће ова студија обезбедити оквир за јачање међународног разумевања потребе за одговарајућим изузецима и ограничењима ауторског права и успоставити равнотежу, неопходну за успостављање трајног и одрживог глобалног информацијског друштва.

Подржавамо Светску организацију за интелектуалну својину (WIPO) да настави залагања у областима одређеним предлозима из Чилеа. У вези са другом облашћу анализа предлажемо студију засновану на подацима који се односе и одређују оне изузетке и ограничења ауторског права када су библиотеке у питању, а које се тичу промоције стваралаштва и проналазаштва и дисеминације развоја који из овога произилазе. Ова студија би требало да циља на постизање споразума о изузетцима и ограничењима ауторског и сродних права у циљу јавног интереса, као минимум у свим националним законодавствима.

Захтевамо да WIPO размотри конкретне предлоге, као инструменте којима ће се руководити администрације у области интелектуалне својине, низ експлицитно наведених изузетака и ограничења ауторског и сродних права на глобалном нивоу, и посебно у земљама у развоју (3). Захтевамо да WIPO тамо где на националном нивоу не постоје изузеци и ограничења ауторског и сродних права помогне око њихових успостављања, у смислу техничке помоћи и тематских програма предложених у склопу WIPO Плана развоја.

Захтевамо да државе чланице WIPO предузму потребну акцију за премошћење јаза у погледу одредби за ауторска права за библиотеке и архиве у својим националним законима. Чинећи то ове државе омогућују промовисање интелектуалног и креативног живота сопствених народа у будућности.

Уз пуно поштовање захтевамо да државе чланице усвоје следеће принципе у успостављању формулисања изузетака и ограничења за библиотеке и архиве у оквиру националних законодавстава:

Похрањивање

Библиотекама треба да буде дозвољено прављење копија публикованих и непубликованих дела у оквиру сопствених колекција ради чувања материјала, укључујући преbacивање садржаја у различите формате.

Седамдесет две државе тренутно имају статут који дозвољава прављење копија у сврхе похрањивања. Шездесет седам држава дозвољава библиотекама да умножавају садржај у сврху замене материјала а педесет три државе, у оквиру ових изузетака, јасно дозвољавају библиотекама да праве копије у сврху депозита у другим библиотекама (4). Па ипак, многе од ових одредби се не односе на одређене категорије дела заштићених ауторским правом, као што су аудиовизуелни материјали и звучни записи и нису сасвим јасни када су у питању дигитални садржаји. Законска извесност у погледу активности које представљају суштину њихове мисије не постоји у библиотекама у више од пола држава на свету, а у још већем броју никаква извесност у погледу коришћења дигиталних информација уопште.

Када је у питању похрањивање материјала у библиотекама изузеци морају да буду примењивани ма све категорије материјала заштићеног ауторским и

сродним правима, на све медије и формате садржаја. Библиотекама се мора допустити да проактивно заштите материјала од пропадања, оштећења и губитка.

Обавезни примерак

Закон и одредбе о обавезном примерку треба да се прошире на дела свих формата као и да се дозволи похрањивање ових дела.

Систем обавезног примерка захтева од организација и особља које ствара документацију у неколико примерака, да их похрањује у једном или више примерака у једној или више институција од националног значаја. То је суштински начин да се обезбеди свеобухватност националне колекције и да се осигура стицање штампаног националног наслеђа које ће се заувек сачувати.

Правна легислатива обавезног примерка често искључује неке категорије дела и нетекстуалних формата, какви су звучни записи и аудиовизуелна дела. Правна легислатива обавезног примерка у многим државама не укључује електронске публикације. Да би се апострофирала осетљива природа дигиталних дела правна легислатива обавезног обавезног примерка треба добије и одредбе на основу којих ће бити могуће чување дела без обзира на њихов формат, упркос забранама ауторског и сродних права које то не дозвољавају.

Међубиблиотечка позајмица и испорука докумената

Библиотекама се мора омогућити директно снабдевање документима корисника или снабдевање преко библиотеке без обзира формат материјала и начине испоруке.

Посебна врста изузетака од ауторског и сродног права када је у питању међубиблиотечка позајмица постоји у седамнаест земаља, шест земаља дозвољава копирање за потребе међубиблиотечке позајмице и испоруку докумената индивидуалном кориснику. Нека национална законодавства дозвољавају сервисе за међубиблиотечку позајмицу у оквиру општих надокнада библиотека, док неке друге уопште не плаћају надокнаде. Коришћење материјала је витално за унапређење знања, посебно у развијеним земљама.

Ниједна библиотека, као уопште ниједна земља не може да поседује сваку издату књигу или часопис. Уобичајена је пракса да се библиотеке међусобно снабдевају материјалима, на некомерцијалној основи, као врста одговора на захтеве својих корисника, како би омогућиле најшири могући приступ знању и најбољи могући сервис корисницима. Кооперативни систем заједничког коришћења извора, уобичајено је назван међубиблиотечком позајмицом када је у питању штампани материјал а снабдевањем документима када се ради о дигиталним формама. Споразуми у вези са међубиблиотечком позајмицом су од суштинског значаја за успостављање богате и разноврдне колекције и обезбеђење јаког библиотечког

сервиса који ће омогућити заједничко коришћење извора, уз очување легитимних интереса носилаца ауторског права.

Едукација и настава у учионици

Требало би дозволити да се дела, законито унета у фондове библиотека или друге образовне институције, учине доступним за наставу у учионицима али и образовање на даљину, на начин на који не угрожавају неразумно интересе носилаца ауторског права.

Унапређење образовања би било немогуће уколико би наставници сваки пут морали да траже допуштење за репродукцију дела неопходних за припремање наставе, подучавање, учење, инструкције и друге припремне активности. Неразумно би подједнако било успостављање административне инфраструктуре која би требало да обезбеди дозволе за сваку поједину наставну или образовну потребу.

Нове технологије су омогућиле стварање окружења сигурног виртуелног учења и узбудљивих нових начина подучавања, учења и интеракције. Изузеци од ауторског и сродних права морају да одржавају темпо, како би будући студенти користили благодети на исти начин на који су то радиле њихове колеге у «папирној ери». образовање је, што је признато у целом свету, кључ економског и социјалног развоја.

Умножавање за потребе научног истраживања или приватне сврхе

Копирање појединих примерака за или од стране индивидуалног корисника требало би да буде дозвољено када су у питању истраживања и студирања или неке друге приватне сврхе.

У питању је један од најшире прихваћених изузетака ауторског и сродног права у оквиру националних законодавстава. Потребе који појединци имају за прављењем копија у некомерцијалне сврхе у свакодневном животу препозната су од стране библиотекара који им у том погледу излазе у сусрет, када су у питању креативне, образовне и информативне сврхе. Било би непрактично када би за сваку појединачну копију требало да се тражи дозвола, што би спречавало и слободан ток информација у друштву уопште. Библиотеке морају да буду у могућности да обезбеде корисницима начине за прављење копија независно од формата материјала који је у питању.

Одредбе за особе са инвалидитетом

Библиотекама треба да буде дозвољена могућност конверзија материјала са једног формата на други како би овај могао да буде доступан особама са инвалидитетом. Овај изузетак мора да се односи на све формате како би се потребе

ускладиле са техничким могућностима. Да би се смањили трошкови дуплицирања алтернативних формата, требало би да се дозволи прекогранични пренос.

Када се особама са инвалидитетом оспорава приступ информацијама, оспоравају се и људска права. Сваки човек има право на читање и учење а искуство обогаћује животе. Потребне хендикепираних особа у земљама у развоју заслужује пажњу међународне заједнице. Прекогранични саобраћај који је данас на снази пати од законских неизвесности и поткопава коришћење нових технологија и сервиса који могу да побољшају животе особа са инвалидитетима. Мора да се предузме велика акција у погледу проширења одредби које се односе на бенефит особа са инвалидитетом, омогућавањем коришћења информација од стране ових особа преко свих медија, независно од граница земаља.

Општи изузеци о слободном коришћењу који се односе на библиотеке

Општи изузеци о слободном коришћењу који се односе на библиотеке почивају на правичном коришћењу које обезбеђује ефикасно функционисање овог библиотечког сервиса.

Општи изузеци какви су правично коришћење и правично пословање треба проширити на активности библиотека као врсту допуне посебним изузецима када су библиотеке у питању. У неким земљама су ови општи изузеци о слободном коришћењу ограничени на сврхе каква су научна истраживања и студирање, писање критика или приказа, новинарско извештавање, пародија и сатира и судске процедуре. У неким другим земљама, посебно у САД, прихваћено је да се изузеци односе на неке од активности библиотека. Ови посебни изузеци за активности библиотека и архива не би требало да представљају «границу могућих» или дозвољених активности када су у питању библиотеке и архиви. Правично коришћење и правично пословање служе за успостављање даљих дозвола библиотекама у погледу прилагођавања сервиса новонасталим потребама и пре него што се нови амандмани уведу у легислативу.

«Orphan works» - «дела сирочад»

Потребан је такође изузетак који би се односио на проблем «дела сирочади» чије ауторство није могуће идентификовати или лоцирати.

Многи корисници не могу да утврде или лоцрају ауторство за дела која желе да користе. За библиотеке и друге културног наслеђа, немогућност утврђивања или лоцирања ауторског права често води немогућности приступу дела када су у питању локалне и јединствене колекције. Плашећи се одговорности, библиотеке се одричу коришћења ових дела, чак и када је оно коришћење у некомерцијалне сврхе, какво је пофрањивање. Успостављање механизма који би смањило ризик од овакве одговорности када су библиотеке у питању, допринело би да се прошири приступ на милионе дела. Ограничења у погледу коришћења оваквих дела би

допринела да се она сачувају упркос излагањима, без чега би остајала сасвим игнорисана.

Време предвиђено за ауторскоправну заштиту

Према Бернској конвенцији, време ауторског и сродних права подразумева живот аутора и педесет година.

Међународни стандард у том смислу, заснован на Бернској конвенцији и TRIPS споразуму јесте живот аутора и педесет година. У многим земљама општи услови у погледу времена предвиђеног за трајање ауторског и сродних права је проширен на живот аутора и седамдесет година. Екстензија у погледу времена значи да дело остаје у приватном власништву на дуже време, увећавајући корист за носиоца ауторскоправне заштите, а на рачун интереса библиотека, образовања и појединаца. Време предвиђено за ауторскоправну заштиту не би требало више продужавати у националним законодавствима. Снажан јавни домен обезбеђује нове прилике за стварање, истраживање и знање.

Технолошке мере заштите које онемогућују легално коришћење

Требало би допустити да библиотеке и њихови корисници могу да заобиђу технолошке мере заштите у ситуацијама када у истраживањима не крше ауторско и сродна права. Имплементација одредаба које се односе на немогућности заобилажења технолошких мера заштите у многим националним законодавствима је проистекла из члана 11 WIPO Уговора о ауторском праву, који у ствари елиминише постојање изузетака ауторског и сродних права.

WIPO Уговор о ауторском праву дозвољава неке изузетке али је неколико земаља прихватило изузетке у погледу заобилажења технолошких мера заштите. Институција ограничења и изузетака ауторског и сродних права заснива политику утемељену на правним принципима, са нијансама и комплексношћу које осликавају националну јавну политику. Мере технолошке заштите утичу непосредно на смањење политике информисања и нарушавају значајне националне политике засноване ради користи друштва. Шта више, многи изузеци у погледу заобилажења технолошких мера заштите су се показали као нефункционални. Светска организација за интелектуалну својину (WIPO) би требало да подржи истраживања и потпуно нови приступ овим проблемима, као и да пружи нове одговоре на ова правна питања.

Уговори и статутарни изузеци

Не би требало дозволити да се у оквиру уговора пренебрегну моменти изузетака ауторског и сродних права. Циљеви и политике које стоје иза установљења изузетака и ограничења подразумевају значајне националне и међународне принципе и не би их требало напуштати у потписивању и склапању уговора.

Многи дигитални производи које библиотека набавља праћени су лиценцама које занемарују постојање изузетака и ограничења у активностима библиотека. Приватно право уговора тако замењује јавно право ауторског и сродних права. Консеквентно, услове лиценце који се не базирају на моменте изузетака и ограничења не би требало потписивати када су библиотеке у питању. У склопу лиценци за појединачне радове јавља се широки спектар лиценцих споразума са огромним пропратним материјалом и целим сетом рестрикција. Ови споразуми могу да редефинишу правила ауторског и сродних права интелектуалног наслеђа земље у великој мери. Лиценцих споразуми не би требало да мењају одредбе ауторског и сродних права.

Ограничења у погледу одговорности

Требало би да постоји ограничење у погледу одговорности библиотека и особља библиотека који делују у најбољој намери, верујући или имајући рационалне разлоге да верују да је њихова делатност у складу са постојећим законима о ауторском и сродним правима. Библиотеке су критички посредници у успостављању јавног приступа информационим ресурсима. Библиотеке и особља библиотека настоје да се придржавају закона и поштују легитимитет носилаца ауторског права. Извршавајући своју јавну функцију, библиотеке целог света баратају огромним бројем информација дневно, неминовно се суочавајући са питањима о интерпретацији и примени закона о ауторском и сродним правима. Библиотекари, који обично немају професионално, ни систематско образовање у области права, обично на ова питања одговарају на свој начин, без посебних савета који се односе на ове области права. Државе чланице би требало да пруже заштиту у погледу ограничења одговорности за библиотеке и особље библиотека који делују у доброј намери примењујући закон о ауторском и сродним правима. На овај начин библиотеке предузимају кораке у разумевању и примени закона о ауторском и сродним правима, а на начин да се поштују сви интереси.

1. Желимо да одамо признање Кенету Крузу¹ за први обиман преглед законских одредаба ауторског и сродних права за библиотеке и архиве у државама потписницама Уговора о ауторском праву Светске организације за интелектуалну својину (WIPO). Његова *Студија о изузецима и ограничењима ауторског и сродних права за библиотеке и архиве* (2008)², коју је наручио WIPO, представља темељ даљих анализа и подвлачи потребу за широким простором изузетака и ограничења за библиотеке и архиве широм света. Студија је доступна на http://www.wipo.int/edocs/mdocs/copyright/en/sccr_17/sccr_17_2.pdf.
2. У овом документу се под термином «библиотека» мисли и на библиотеке и на архиве, термин *библиотека* се користи због ефикасности.
3. Двадесет и једној земљи недостају одредбе о изузецима за библиотеке у оквиру националних законодавстава. . Kenneth Crews, WIPO Study on Copyright Exceptions and limitations for Libraries and Archives (2008), 29.

¹ Kenneth Crews

² Study on Copyright Exceptions and limitations for Libraries and Archives

4.Crews, 3.

5.Crews, 68.

Превела с енглеског

Александра Павловић